

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ПРОФЕСИОНАЛНОКВАЛИФИКАЦИОННИТЕ СТЕПЕНИ ПО СПЕЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА В БЪЛГАРИЯ

Милен Замфиров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията разглежда проблема, свързан с придобиването на професионалноквалификационни степени (ПКС) по специална педагогика в страната.

Направен е сравнителен анализ за десетгодишен период, като са проучени данни от всички три департамента за усъвършенстване на учители, даващи ПКС – в София (ДИУУ), в Стара Загора (ДИПКУ) и във Варна (ДИКПО).

Keywords: professional qualification degrees, special pedagogy

Увод. Допреди години в България кариерното развитие на учителите се е свързвало винаги с придобиването на професионалноквалификационни степени (ПКС) по съответните дисциплини.

Училишните ръководства на много места са заинтересовани от повече квалифицирани преподаватели в екипа си, самото придобиване води до относително увеличаване на заплатата (по-малко при V и IV и вече по-високо при I ПКС), което също е мотив за учителите.

Интерес обаче представлява анализът на данните, свързани със защитените ПКС по специална педагогика. Данните са интересни, понеже през последните години голям брой помощни училища бяха закрити, а такава тенденция се отбелязва и при оздравителните и санаториалните училища. Паралелно с това беше стартиран официално процесът на интеграция на учениците със специални образователни потребности (СОП) с приемането в началото на 2005 г. на Закона за интеграция на хората с увреждания, като за подпомагане на този процес бяха създадени и ресурсни центрове във всички областни градове на страната – Закон за интеграция на хората с увреждания (<http://lex.bg/laws/ldoc/2135491478>).

По този начин една част от специалните педагози се прехвърлиха от специалните към общообразователните училища, но вече като служители на новосъздадените ресурсни центрове.

Друга част от специалните педагози са преподаватели на учениците в останалите специални училища, които независимо че постоянно са закривани, все още немалко от тях функционират. Сред тях са специалните училища за ученици със слухови нарушения (три на брой) и за ученици със зрителни нарушения (две на брой), помощни училища (47), оздравителни училища (11) и болнични училища (3).

Така обучението на ученици със СОП се очертава като нехомогенна образователна среда – от една страна, има интегрирани ученици в общообразователни училища, които биват подкрепяни от ресурсни учители, от друга – специализирани училища, в които се обучават ученици с различни нарушения, с които се занимават също педагогически кадри (Замфиров, 2014).

Допълнителен шрих към тази картина са ресурсните учители, част от които са или специалисти в областта на специалната педагогика, или преминали по-късно преквалификация в тази област, или пък са преподаватели в други предметни области, които нямат нищо общо със специалната педагогика (Замфиров, 2014).

По този начин имаме една доста динамична образователна среда, в която педагогическите специалисти търсят своите възможности за кариерно развитие, като една от основните възможности за утвърждаване в тази нова реалност е придобиването на ПКС по специална педагогика.

Дизайн на проучването

Проучването е направено върху придобитите ПКС по специална педагогика в периода от 2004 до 2014 г. при:

- Департамента за информация и усъвършенстване на учителите (ДИУУ) към СУ „Св. Климент Охридски“ (<http://diuu.bg/about/history/>);

- Департамента за информация и повишаване квалификацията на учителите (ДИПКУ) към Тракийския университет – Стара Загора (<http://www.dipku-sz.net/za-dipku/istoriya-na-dipku>);

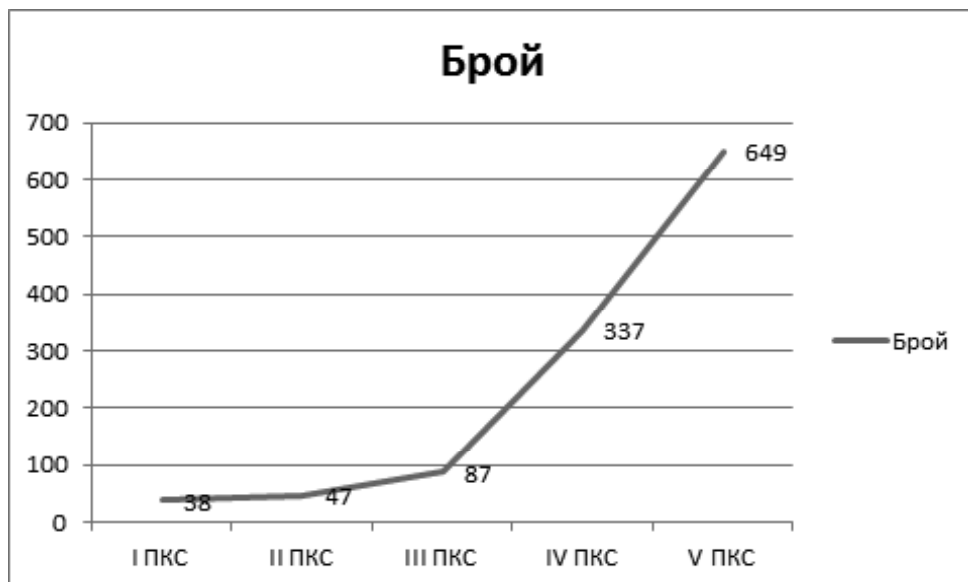
- Департамента за информация, квалификация и продължаващо образование (ДИКПО) към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (<http://www.ittd.acad.bg/>).

Така на практика в изследването са обхванати всички департаменти в България, даващи ПКС.

Периодът на проучване е десетгодишен (от 2004 г. до 2014 г.), като този времеви интервал е достатъчно широк, за да се проследят наличните тенденции. Този времеви интервал е избран и заради попадането в него на няколко важни години: официалното стартиране на масовия процес на интеграция на ученици със СОП (през 2004 г.), създаването на ресурсните центрове (през 2007 г.) и въвеждането на ново кариерно развитие на българския учител (през 2009 – 2010 г.).

Анализ на резултатите

Анализа ще започнем от данните, които изглеждат най-лесни за интерпретиране – движението на ПКС по вид (фиг. 1).

Фигура 1. Брой на ПКС по специална педагогика сумарно по вид за десетгодишен период

Най-високи стойности за ПКС по специална педагогика в България се отнасят към V ПКС, което е нормално, понеже за тази ПКС изискванията са по-леки, нужно е специалистът да има 4 години непрекъснат педагогически стаж (с промени в наредбата от 2015 г. вече е необходимо специалистът да има 2 години непрекъснат педагогически стаж). Заедно с това изпитът е устен и за всеки, който активно е работил в областта си, не представлява трудност да защити тази ПКС.

Постепенното намаляване на стойностите е свързано основно с увеличаване на трудността в защитата на ПКС – за IV ПКС изпитът вече е писмен и е 5 часа.

Стръмно намаляване на стойностите се отбелязва отчетливо при III ПКС (фиг. 1), за което има няколко обяснения.

- Времеви параметри. Тази ПКС вече се води специализация, която продължава една година.

- Финансови параметри. Таксата, която трябва да заплатят специалистите за специализацията, е по-висока от останалите.

– Обучителни параметри. Има не един, а поне няколко изпита с общ хорариум поне 120 часа.

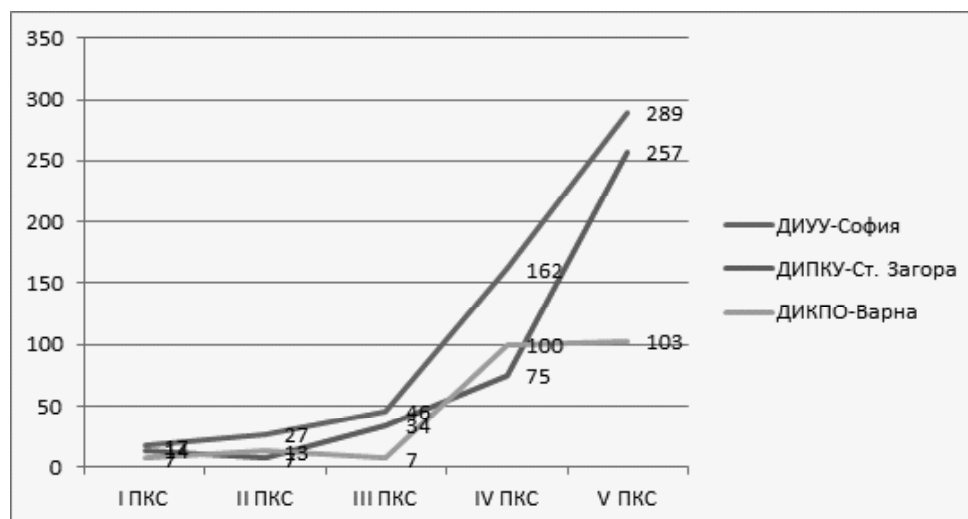
– Учебни параметри (успех). Освен успешното полагане на изпитите това трябва да стане и с определен успех, не по-малък от средноаритметично мн. добър 4.50.

– Академични параметри. След успешното полагане на изпитите специалистът трябва да напише и защити и дипломна работа. Това е свързано с няколко типични условия, като избор на подходяща тема, план за дипломната работа, разработване (анализ на актуалността на темата, изказване на собствено мнение, провеждане на експеримент и анализ на резултатите), ефективно управление на времето, убедително представяне на защитата и т.н.

Тези параметри допълнително правят специализацията за придобиване на III ПКС доста по-трудна от предходните ПКС, които специалистите са защитили до този момент.

Логично най-ниски показатели са за I и II ПКС в цялата страна. Това основно е свързано с по-високите изисквания за придобиването им, като например собствена разработка, извършена самостоятелно, въвеждане на статистически анализ и пр.

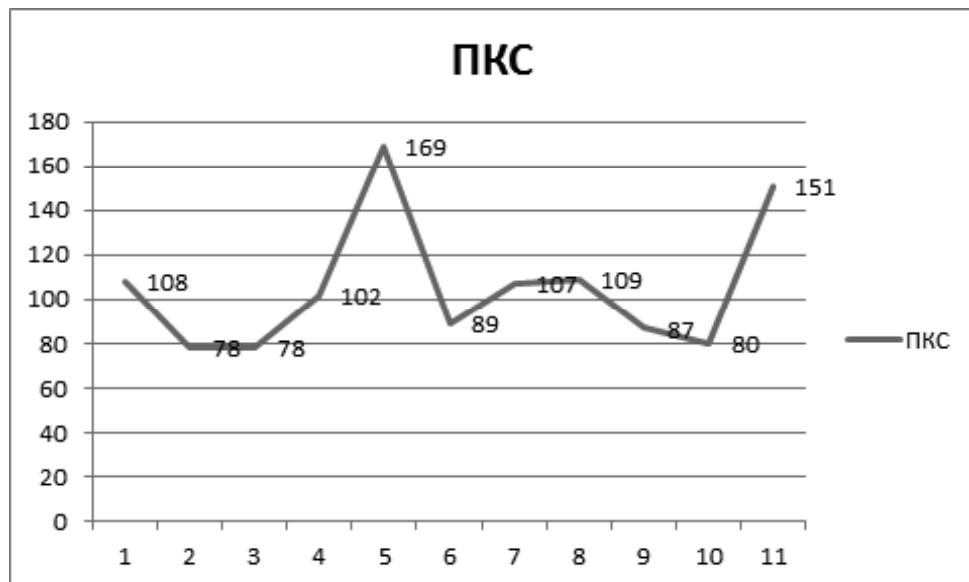
Стойностите в два департамента – в София и в Стара Загора – се движат идентично – от 257 (ДИПКУ) и 289 (ДИУУ) за V ПКС, през 75 (ДИПКУ) и 162 (ДИУУ) за IV ПКС, 34 (ДИПКУ) и 46 (ДИУУ) за III ПКС, 7 (ДИПКУ) и 27 (ДИУУ) за II ПКС и 14 (ДИПКУ) и 17 (ДИУУ) за I ПКС (фиг. 2).

Фигура 2. Брой на ПКС по специална педагогика по вид в страната

Разликата е налична при стойностите за ДИКПО, които са близки за I и II ПКС – 7 и 13, но при по-масовите ПКС се разминават – 7 за III ПКС, 100 за IV ПКС и 103 за най-масовата V ПКС (фиг. 2).

По-задълбочен анализ заслужава тенденцията при постепенния спад в придобиването на ПКС по специална педагогика по години (фиг. 3).

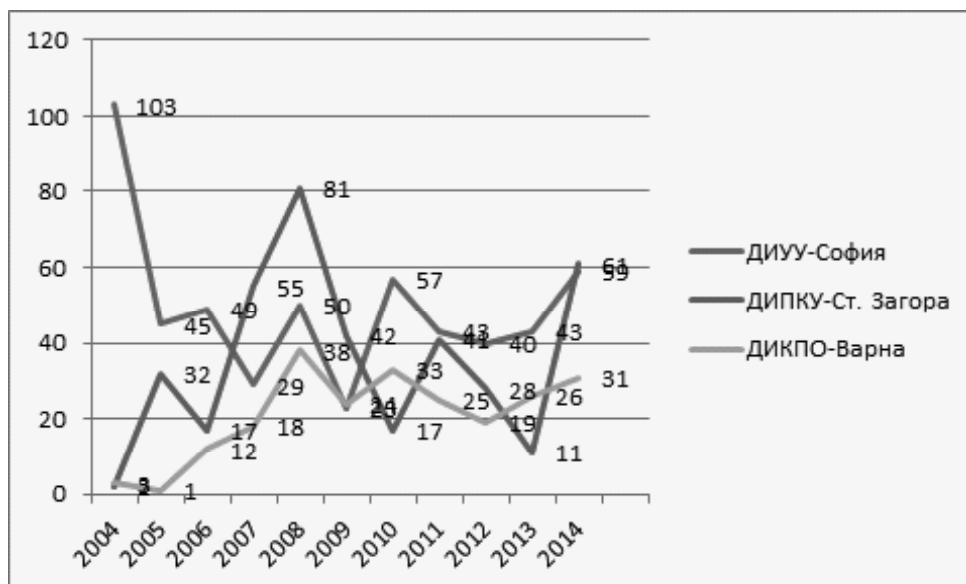
Фигура 3. Честотно разпределение на броя ПКС сумарно по години в страната за десетгодишен период

Графиката тук, за разлика от придобитите ПКС по вид, не е гладка и има няколко пика: единият е през 2008 г. – със 169 защиты в цялата страна по специална педагогика, а другият пик е през 2014 г. – със 151 успешни защиты.

Най-ниски стойности се отчитат за годините 2005 и 2006 – с по 78 успешни защиты, както и за 2009 г. – 89 защиты, и 2013 г. – 80 защиты (фиг. 3).

Неравностите в графиката може да имат следното обяснение – свързано е с времевия интервал на защита на ПКС. При успешна защита е необходимо време, равно на не по-малко от една година, след което е възможно специалистът отново да се яви на защита за следващата ПКС.

За по-голяма детайлност разглеждаме обобщените данни, разпаднати на три графики според дадения институт (фиг. 4).

Фигура 4. Честотно разпределение на броя ПКС по години в страната

Първоначално институтите тръгват със стойности, образуващи голям размах – 103 ДИУУ към 2 за ДИПКУ и 3 за ДИКПО през 2004 г. Постепенно се наблюдава сближаване, като първата инфлексна точка е през 2007 г., когато защитите по специална педагогика в ДИПКУ надвишават тези в ДИУУ – 55 спрямо 29. Тази възходяща тенденция за ДИПКУ се запазва до 2008 г., след което започва реверс, който се пресича отново в инфлексна точка с ДИУУ през 2009, като за 2010 г. местата вече са разменени – 17 за ДИПКУ и 57 за ДИУУ. Оттам нататък стойностите са почти изравнени и нямат особени разминавания (фиг. 4).

Стойностите при ДИКПО са сравними повече с ДИПКУ, тъй като в нито една година не надвишават тези на ДИУУ. Тук също има две инфлексни точки помежду си, като това важи за две години, в които сумарните успешни защити във ДИКПО са повече от тези в ДИПКУ – 33 към 17 за 2010 г. и 26 към 11 за 2013 г., независимо от това те не достигат стойностите на ДИУУ.

Тези инфлексни точки може да се дължат на факта, че през годините е имало миграция на кандидати за ПКС към единия или другия департамент. Може да се предполага, че когато е имало голям брой кандидати в даден институт, то това е водило до отлив в другия. Едно от обясненията за високите стойности на ДИПКУ от 2005 г. до 2008 г. може да се дължи на стартираното от 2000 – 2002 г. обучение на студенти по специалност „Специална педаго-

гика“ (<http://www.dipku-sz.net/za-dipku/istoriya-na-dipku>). Започването на нова специалност обикновено се съпровожда с допълнителен импулс, свързан с разширена реклама и медийно присъствие (Замфиров, 2014).

Първоначалните високи стойности за ДИПКУ вероятно се дължат, както отбелязахме по-горе, на може би медийната и рекламна активност, съпътстваща неизбежно откриването на нова специалност като „Специална педагогика“.

Друго обяснение за тази находка е, че докато през 2004 г. все още системата на специализираните училища не е децентрализирана и учениците с нарушения са обучавани основно в тях, то няколко години след това вече е започнал процесът на интеграция. Това може би е една от причините преподавателите да не се чувстват сигурни в своята работа, тъй като при една миграция на ученици със СОП от специални към общообразователни училища механично не се прехвърлят и техните учители, а учениците биват поети от друга институция с други специалисти, а именно ресурсните учители от ресурсните центрове (Замфиров, 2014).

Независимо от това може да се каже, че системата е преодоляла това сътресение и през 2008 – 2009 г. вече ситуацията е успокоена. В такъв случай на какво се дължи бавният спад от 2009 г. до 2014 г., отчетен и при трите института (ДИПКУ, ДИУУ, ДИКПО)?

Вероятно обяснение за този спад е въвеждането през 2009 г. на системата за кариерно развитие на учителите, според която учителските длъжности са „младши учител“, „учител“, „старши учител“, „главен учител“ и „учител-методик“ (<http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/-12809727>). А тези длъжности вървят и със съответните възнаграждения за тях към основната заплата, като за старши учител и старши възпитател възнаграждението е 50 лв. месечно, а за главен учител и главен възпитател – 100 лв. месечно (www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=4160).

Същевременно във всички сключени колективни трудови договори за системата на народната просвета от 2004 г. насам допълнителните трудови възнаграждения за по-висока лична квалификация не надвишават парите, които би получил учител според кариерното си развитие (http://www.rio-sofia-grad.com/web_folders/docs_files/norm/docs_2012/KTD_2012.pdf).

Самото кариерно израстване основно е свързано с трудовия стаж (<http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/-12809727>) и съпоставяйки годините, необходими на един учител да премине и придобие всички ПКС от V до I ПКС, с годините, необходими, за да стане от младши учител старши учител, то се оказва, че периодът е същият – за да получи I ПКС и съответното допълнително възнаграждение към заплата си, учителят трябва да защитава петте ПКС непрекъснато и може да го направи за около 10-годишен период.

Заклучение

В заключение може да се изтъкне, че придобиването на ПКС остава актуална дейност за българския учител и игнорирането от страна на директори и Министерство на този процес ще доведе до последици, които са необратими – липса на интерес към самоусъвършенстване на учителя, нежелание за споделяне на добри педагогически практики на форуми и по страниците на научно-методически списания и пр.

Разумно е да се въведе императивно в кодекса на труда много по-високо възнаграждение за придобиване на ПКС от страна на учителите. Това се налага, тъй като този процес е свързан с допълнително усъвършенстване, разработки и публикации много повече, отколкото увеличаването на възнаграждението само на базата на механичния сбор от прослужено време. Това допълнително възнаграждение за кариерното развитие до голяма степен дублира процента прослужено време, тъй като основата, на която стъпват и двете, е една и съща – години прослужено време.

ЛИТЕРАТУРА

Замфиров, М. (2014). Проучване на професионално квалификационни степени по специална педагогика в България, защитени в ДИУУ – София, и ДИПКУ – Стара Загора, в периода 2004 – 2014 г. *Педагогически форум* (3) 73 – 79.

История на ДИУУ (свалено от <http://diuu.bg/about/history/>)

История на ДИПКУ (свалено от <http://www.dipku-sz.net/za-dipku/istoriya-na-dipku>)

История на ДИКПО (свалено от <http://www.ittd.acad.bg/>).

Закон за интеграция на хората с увреждания (свалено от <http://lex.bg/laws/ldoc/2135491478>)

Колективен трудов договор за системата на народната просвета (свалено от http://www.rio-sofia-grad.com/web_folders/docs_files/norm/docs_2012/KTD_2012.pdf)

Национална програма за диференцирано заплащане (свалено от www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=4160)

Правилник за прилагане на Закона за народната просвета (свалено от <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/-12809727>)

REFERENCES

Zamfirov, M. (2014). Prouchvane na profesionalno kvalifikatsionni stepeni po spetsialna pedagogika v Balgariya, zashtiteni v DIUU – Sofiya i DIPKU – Stara Zagora v perioda 2004 – 2014 g. *Pedagogicheski Forum* (3) 73 – 79.

Istoriya na DIUU (svaleno ot <http://diuu.bg/about/history/>)
Istoriya na DIPKU (svaleno ot <http://www.dipku-sz.net/za-dipku/istoriya-na-dipku>)
Istoriya na DIKPO (svaleno ot <http://www.ittd.acad.bg/>).
Zakon za integratsiya na horata s uvrezhdaniya (svaleno ot <http://lex.bg/laws/ldoc/2135491478>)
Kolektiven trudov dogovor za sistemata na narodnata prosveta (svaleno ot http://www.rio-sofia-grad.com/web_folders/docs_files/norm/docs_2012/KTD_2012.pdf)
Natsionalna programa za diferentsirano zaplashtane (svaleno ot www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=4160)
Pravilnik za prilagane na Zakona za narodnata prosveta (svaleno ot <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/-12809727>)

Благодарности

Авторът изразява своята голяма благодарност на проф. д-р Росица Пенкова, доц. д-р Димитрина Брънекова и на проф. д.п.н. Маргарита Георгиева за оказаното съдействие.

TRENDS OF PROFESSIONAL AND QUALIFICATION DEGREES IN SPECIAL PEDAGOGY IN BULGARIA

Abstract. This paper deals with the problem of acquiring professional and qualification degrees in Special Pedagogy in Bulgaria.

A comparative analysis has been made for the period of ten years. The researched data comes from the three Departments in Bulgaria, accredited for granting teachers' qualification degree: those in Sofia, Stara Zagora and Varna.

✉ **Mr. Milen Zamfirov**

Faculty of Preschool and Primary School Education
Sofia University

E-mail: milen_zamfirov@abv.bg